

Quasi al mateix temps donava a coneixer en *El milagro de Luchente y los Corporales de Daroca*, la Ystoria del Sanct Corporal de Luchent, escrita a mitjant XVe segle, per fra Lluch de Gualbes.

Els darrers anys de la vida, tot sentint el greu d'haver d'abandonar tant treball acoblat que no publicaria, però resignat, va dedicarlos a l'episcopologi de Valencia. Havia pogut cercar, mitjançant una subvenció de l'actual arquebisbe a cambi d'un nombre d'exemplars, una combinació que li permetia entreprendre la publicació. Va entregar-se an aquest treball ab tota la força y l'entusiasme que li restaven, fins que en 1909 feya eixir el primer dels tres volums que havia de comprendre l'*Episcopologio Valentino* en el qual tractava *Investigaciones históricas sobre el cristianismo en Valencia y su Archidiócesis, Siglos I a XIII*.

Hem donat una sumaria notícia de les obres principals del canonge Chabàs, però havia publicat altres llibres de menor importància y gran nombre d'estudis en diverses revistes y periòdichs de Valencia, de Catalunya, de Castella y de França. El seu nom hauria d'anar junt ab l'ordenació de l'Arxiu metropolità de Valencia, a qual considerable tasca va dedicar alguns dels seus millors anys. Va explicar-la naturalment, com solia, en la *Revista de Bibliografía catalana*, 1902, pp. 121-139. Sis mil volums y vuyt mil dos cents pergamins va ordenar y va extractarne el contingut en cèdules del càtaleg: difícilment en cap altre arxiu les investigacions son més fàcils. En Chabàs era de natural ordenat y enginyós; frua catalogant, fent taules y, d'una manera especial, entregantse als treballs de calendació. En l'esmentat arxiu, que tenia al seu càrrech, se coneixerà per espay de molt temps el rastre del seu pas y constituheix també una de les seves millors obres.

Era de caràcter bondadós y posava afecte als estudiosos; sentia una simpatia veritable per Catalunya, on era conegut y estimat; en els seus darrers anys tenia molt interès en tot lo que a l'Institut d'Estudis Catalans toqués d'aprop o de lluny. — J. M. T.

D. Marcellí Menéndez y Pelayo

El 19 de Maig de 1912 va morir a Santander, en el plè de la seva maduresa intel·lectual y de la seva frisa producció, el gran escriptor espanyol, D. Marcellí Menéndez y Pelayo (1). No era vell encara, y a haverse dilatat la seva vida, com per exemple, la del seu gran amich,

(1) S'han comès tantes errades en els pochos datos biogràfichs que fins ara s'han escrit sobre en Menéndez y Pelayo, que creyem que no deixarà de tenir interès per als nostres lectors que deixem aci fixades les principals etapes de la seva vida intel·lectual, a la que en rigor queda reduhida tota la seva biografia. Nasqué a Santander el 3 de Novembre de 1856, en la Calle Alta, que tan famosa feu en Pereda en *Sotileza*. Allí estudià les primeres lletres y la segona ensenyança. El professor que més influí en sa primera educació literaria fou el de llatí, D. Francisco Maria Ganuza. Baix sa docta direcció adquirí tal coneixement d'aquella llengua, que arribà a poderla escriure en prosa y en vers ab la mateixa facilitat que un humanista del Renaixement. Quan arribà a Barcelona dominava per complet els clàssichs llatins y castellans, y se sabia capítols sencers del *Quixot* de memoria. No li feren la mateixa impressió que les lliçons den Ganuza, les del seu professor de Psicologia, Lògica y Ètica D. Agustí Gutierrez, afiliat a l'escola eclèctica de Cousin, y en cambi 's consagrà ab entusiasme a la lectura de les obres den Balmes, afillantse així, quasi desde sa infantesa, a l'escola catalana. Al arribar l'època de la elecció de carrera, que no fou per ell duptosa, y de l'Universitat ahont devia estudiarla, el seu pare 's determinà per la de Barcelona, de la qual era professor son intim amich, l'eminent químic D. Josep Ramon de Luanco. Vingué aquí a les derrerres de Setembre de 1871, y habità, mentres permanesqué en aquesta ciutat, en el carrer de la Font de Sant Miquel, núm. 2, pis 3er. La seva habitació donava al carrer dels Gegants, enfront del palau del duch de Solferino. En el primer curs tingué per professors a D. Manuel Milà y Fontanals, de Literatura Espanyola; D. Antoni Bergnes de las Casas, de Llengua Grega, D. Jascinto Diaz, de Literatura Llatina y D. Gayetà Vidal, de Geografia. Assistí també algunes vegades a les lliçons de D. Francisco Xavier Llorens. En 1872 tornà a Barcelona a estudiar el segons curs de sa carrera, y foren aleshores sos mestres: de Llengua Hebraica, D. Mariano Viscasillas; de Historia Universal, D. Joaquim Rubió y Ors, y de Literatura Grega, D. Jascinto Diaz. En el Setembre de 1873 tingué de matricularse a Madrid del tercer curs, per haver passat allí 'l seu tutor Sr. Luanco, per mor d'unes oposicions. Estudià allí Clàssichs Grechs, ab D. Lázaro Bardón; Metafisica, ab D. Nicolau Salmerón; Historia, ab D. Emili Castelar, y Bibliografia, ab D. Gayetà Rossell.

En Maig de 1874 resolgué llicenciarse en l'Universitat de Valladolid, pera fugir dels rigors del krausisme que tan anti-pàtic li era, y allí conegué a D. Gumersindo Laverde Ruiz, paísà seu y catedràtic de Literatura Espanyola, el qual exercí desde a les hores una decisiva influència en la seva vida intel·lectual, y després den Milà y den Llorens, es el tercer dels seus grans educadors. Tornà després a Madrid a estudiar el Doctorat, en el curs de 1874 y 1875, y rebé les lliçons d'Estètica, del Sr. D. Francisco Fernández y González; de Historia de la Filosofia, de D. Francisco de P. Canalejas, y de Literatura Espanyola, de D. Josep Amador de los Ríos.

La seva tesi doctoral que publicà a Santander en 1875, versà sobre *La novela entre los latinos*. Passà en sa ciutat nàdva quasi un any consagrat a l'estudi y a la preparació de les seves primeres obres d'erudició y de polèmica, fins que 'l tragué d'allí una pensió de l'Ajuntament, a la qual s'uní més tard la Diputació Provincial, y per últim el Govern, pera que continués els seus estudis en els principals arxius y biblioteques del extranger. En Setembre de 1876 empenyé son primer viatge a Portugal, que continuà després a la primavera, per Italia, detenintse a Roma, Nàpols, Florença, Bolunya, Venècia y Milà, y a la tornada, alguns dies a París. A darrer de Setembre de 1877, tornà a empendre 'ls seus aprofitats viatges d'investigació per França, Bèlgica y Holanda, deturantse una quinzena de dies del mes d'Octubre a Barcelona, ahont llegí y aprengué de cor molts dels més inspirats fragments de l'*Atlàntida*, de Mossèn Verdaguer, que en aquell any havien premiat els Jochs Florals. Després sols retornà a Barcelona tres vegades: la primera en 1887, pera pendre part en la primera commemoració den Milà y Fontanals, celebrada per l'Academia de Bones Lletres, anant a Vilafranca per escriure

Joan Valera, altre gloria de les lletres castellanques, el nombre de les seves obres, ja tan extraordinari, haguera pogut d'allò més bé duplicarse, sense gran esforç. Així y tot, el món intel·lectual que ha brollat de la seva ploma, y que forma ja part del tresor espiritual de l'humanitat, no sembla fill de l'activitat d'un sol individu; gaire bé s'ha de creure en el miracle pera que un home pugui explicàrsel. No es en Menéndez y Pelayo una gloria d'Espanya, ni d'una època determinada, sino de la humanitat entera; y ens ha de cabre una certa mena d'orgull legítim als que ns ha tocat la sort d'haver nascut en el seu temps, y d'haverlo escoltat y mirat cara a cara. A Espanya ha estat el meravellós apòstol de tota la cultura intel·lectual, verament humanística, en el sentit més enlairat d'aquesta paraula, com un dels grans homes del Renaixement, y desde fa més de trenta anys, n'hem estat d'ell deixebles indirectament o directa, tots els que hem treballat desde l'aparició successiva de les seves magistrals obres, en el camp de l'erudició y de les lletres.

No diré ja judicar, sino ni tan sols enumerar ràpidament la seva tasca gegantina, seria possible, en les curtes planes que aquí podem dedicarli. Tota ella obeeix a un triple impuls: a la restauració en les lletres del gust clàssich, com model permanent de bellesa y de sinceritat; a la restauració de la filosofia y de la ciencia espanyoles, y a la renovació total de l'història literària d'Espanya, intentada fins a les hores, tan sols per els erudits. Mogut d'aquests impulsos publicà el *Horacio en España* y l'*Historia del humanismo español*, en que s'convertí la seva *Biblioteca de traductores españoles*, en la que treballà desde 1873 fins a la seva mort; *La Ciencia Española* y l'*Historia de los Heterodoxos españoles*, l'obra de més unitat arquitectònica que surtí de la seva ploma; l'*Antología de líricos castellanos*; els pròlegs monumentals de la edició gegantina del Lope de Vega; l'*Historia de la poesía Americana*; els *Orígenes de la Novela, Calderón y su teatro* y els *Estudios de crítica literaria*, que constitueixen esplèndids panorames fragmentaris de l'història de les lletres castellanques, — que no gosà escriure d'un sol cop, per temor a les síntesi primerenques, estudis a la vegada d'artista y d'erudit — y per últim, l'*Historia de las ideas estéticas*, sols de nom consagrada a Espanya, que es per excelència l'obra europea de Menéndez y Pelayo, aquella per la qual la nostra península fa més lluída figura en l'història de la moderna civilització. Al costat d'aquestes obres fonamentals, surgeix un estol innumerable de treballs menors, però no d'inferior qualitat, estudis de crítica admirable, en que s'posa en Menéndez y Pelayo a l'altura d'en Taine y d'en Macaulay; superbes semblances que recorden les de Sainte-Beuve. Pels *gourmets* literaris y pels pensadors seran sempre joyes exquisides els seus discursos sobre la *Mística española*, sobre el *Criticismo y los precursores de Kant en España*, sobre la *Historia considerada como obra artística*, sobre los *Historiadores de Colón*, sobre la *Elaboración del Quijote*, y aquell estudi delicadíssim de Heine, que ja corre com un model de crítica y d'estil, en els *Morceaux choisis* de les literatures extrangeres. Fugí aposta de la crítica d'actualitat, però consagrà a n'en Milà, Quadrado, Pérez Galdós, Pereda y Núñez de Arce, vigorosos *ayguaforats*, que son grans fragments de l'història contemporània de nostres lletres; y ja no fou tant afortunat, moltes vegades, en els pròlegs que l'amistat o la gratitud arrencaren de la seva ànima complascent y generosa.

D. M. Menéndez Pelayo

l'epitafi de la tomba del gran sabi; en 1888, pera pendre part com mantenedor en els nostres Jochs Florals, y en 1908, pera assistir a la colocació de la primera pedra del monument den Milà, y llegir la hermosa *Semblanza* del seu venerat Mestre.

La seva vida intel·lectual se passà sencera entre Madrid y Santander, ab algunes escapades a Sevilla, Valencia, Saragossa, Palma de Mallorca etc. Fou l'home menys aficionat a moures de sa cambra de treball que pogués donarse, y sentia verdader horror pels viatges. Posà terme als que havia emprès en sa joventut, y que pensava estendre aleshores a Anglaterra y Alamanya, la mort del Sr. Amador de los Rios, que deixà vacant la càtedra de Literatura Espanyola, de l'Universitat de Madrid, la qual en Novembre de 1878 guanyà per oposició. Després la seva vida pública intel·lectual se reduheix a dugues soles etapes; la de professor y bibliotecari. Fou professor desde 1878 fins a 1898, en que fou nomenat jefe de la Biblioteca Nacional de Madrid, càrrech que desempenyà fins a la seva mort, ocorreguda a Santander el 19 de maig de 1912. En aquesta vida modesta consagrada al treball, fóra de algunes temporades, en que fou diputat per Saragossa y Palma de Mallorca, y de altres en que portà la representació de alguna Academia en el Senat, hi ha dugues dates que ell considerava molt glorioses: la de 6 de Mars de 1881, en que fou nomenat Acadèmic de la Espanyola, y la de 13 de Mars de 1883, en que ho fou de la de *Historia*, de la qual va esser portat a la Presidència pel vot unànim dels seus companys en 1909. Fou també individu de les Academies de *Ciencias Morales y Políticas* y de *San Fernando*.

Sentí profèticament la excelsa missió que Deu li havia encomanada d'educador d'intel·ligències y de verb del seu poble, y l'immensa responsabilitat que això li duya aparellada, y a n'aquesta missió va sacrificar sa salut, son repòs, sa independència y la vida seva entera. Es per això que escrivia llibres y més llibres, ab rapidesa vertiginosa, pera deixarlos y escriuren d'altres nous, cada vegada que sentia la necessitat d'omplir una llacuna en la cultura de la seva patria, com un arquitecte que, ab ses propies forces, ab ses propies mans, volgués alçar un colossal edifici, y ara construís una paret mestre, ara un pòrtich majestuós, més enllà un superb arquitrav o un magnífich enteixinat, mentres recullia afanyat tots els carreus de la seva ideal construcció. Se posava al davant de totes les empreses ahont vegés apareixer l'amor a Espanya; auscultava totes les palpitations; assenyalava totes les orientacions. Volia fer l'inventari de tot, y recullirlo y publicarho tot, pera que rès se perdés. Li mancava temps pera arreplegar totes les despulles de la rica herència cultural que la seva terra desconeixia, com un hereu inconscient del cabal hereditari, y somniava ab alçar a la cultura espanyola un grandió Walhalla, hont capiguessen tots els seus deus majors y totes les seves glories.

Se l'anomenava vulgarment el polígraf espanyol, atenent principalment a l'abundància de la seva producció, y a les seves memòria y erudició maravellores; però sense tenir en compte lo que en ell més valia; l'artista, el crítich y l'historiador excels del pensament humà. No eren pas la memòria y l'erudició les seves qualitats més genials y distintives, com creya el món indocte y la cega adhesió de l'ignorància, ab tot y haver possehit una y altre qualitat en un grau que humanament sembla que no's poden capir. Lo més alt y assombrós d'en Menéndez y Pelayo era la flama vivíssima del seu geni, que brillava en tots els seus escrits; la seva admirable intuïció; aquella seva ràpida percepció de les coses; l'amplitud de la seva cultura, y del seu criteri, que no conegué l'ombrívola malaltia de l'intolerància; la seva àgil y subtil adaptació a tot; la simpatia ab que contemplava y sentia totes les coses creades; la transparència del seu pensament que ho omplia tot de màgiques clarors, y sobre tot y damunt de tot això, aquell halè d'artista ab que ho vivificava tot, cubrint de mels y de flors les arideses de l'erudició, fent de la ciència, de l'art, de la filosofia y de l'història, un món de fetilleries, en el que tot cobrava una nova vida, una vida misteriosa y d'encís que sols senten les ànimes escullides al posarse en contacte ab les més altes realitats. Tot això ho sabia comunicar ab senyorial opulència, y ab un estil càlit, mogut, sincer y a la vegada precís, dintre de la seva amplitud oratoria, que unes vegades semblava caldejat per l'ardent tió d'un Profeta, altres suggerit y endolcit per la expressiva persuasió de les Gracies. Jo no he conegut cap escriptor de la nostra època que hagi sabut vessar més a mans plenes en el seu estil, tantes mels de delicadesa, tants estremiments d'emoció.

En Menéndez y Pelayo fou abans de tot un gran patriota y un gran admirador de la civilització llatina, y aquest criteri alguna vegada enfosquí l'alta serenitat del seu enteniment, y el portà—en la seva juvenesa, sobre tot,—a certes exageracions contra la cultura germànica, v. gr., que després va rectificar generosament. Com indicavem abans, fou un dels seus bells ensomnis, la reivindicació, la restauració y la divulgació de la ciència espanyola y de les seves glories, les úniques que'l món coneix encara. L'Espanya que estimava preferentment en Menéndez y Pelayo era l'Espanya dels Austries, que va cantar l'Acuña en un majestuós sonet; l'encarnació del geni ibèrich; una Espanya policroma y descentralisada, ab tres llengües y tres literatures distintes; ab una immensa varietat de costums y de llibertats locals; pero illuminada per una sola fè, la fè cristiana; inspirada per un sol esperit nacional, formant un sol imperi, l'imperi espanyol, y regida per un sol monarca y una sola espasa. Però aquest esperit espanyolista, y fins, si's vol, castellanista en el fons, li permeté veure y sentir ab clarividència y ab imparcialitat y generosa simpatia, les manifestacions de la cultura de les terres que no tenen l'ànima castellana.

Això explica la gran amor que sentí per Catalunya. Ell ne fou un dels seus més sincers y grans admiradors, y de tots els escriptors castellans del nostre temps, el que li feu més justícia. Era fill de les entranyes espirituals de Catalunya, a la que degué una triple maternitat en la seva orientació filosòfica, crítica y poètica, per medi d'en Llorens, d'en Milà y d'en Cabanyes, y ab orgull y grandesa, ab aquella grandesa titànica y solemniat que prenia la seva veu al llegir les seves obres, va declarar darrerament aquesta seva filiació espiritual de la escola catalana, en els centres culturals més importants de la nostra ciutat, quan vingué en 1908, a pagar el seu tribut de veneració filial al més famós y més estimat dels seus mestres: el gloriós Milà y Fontanals.

Grans son els títols de l'amor d'en Menéndez y Pelayo a Catalunya, que, com hem dit, pogué molt bé considerar com sa segona patria espiritual. El va tenir molt intens, y quasi m'atreviré a dir que sentí la vàlua de les nostres coses, ab major delicadesa que molts conterrànies nostres, perquè a sa penetració àgil y subtil rès se li escapava. Era l'heraut de les grandeses de Catalunya, y, present o ausent, l'hoste distingit que presidia o a qui's dedicava sempre un recort respectuós, en totes les festes majors de la nostra cultura.

Pochs son els que saben que a Barcelona *debutà* públicament en la seva vida literaria, y que aquí va escriure 'l seu primer assaig de crítica, *Cervantes considerado como poeta*, que fou llegit en l'Ateneo Barcelonès el 23 d'abril de 1873, en una festa cervàntica, y publicat després en la revista escolar la *Miscelanea Científica y Literaria*, en la que en 1874 va col·laborar asiduament ab diferents treballs en prosa y en vers.

Dedicà planes molt hermoses que viuràn eternalment entre nosaltres, a les nostres grans figures mig-ivals; a Ramon Lull, del qual sentí ab tanta poesia y transparència, la grandesa y trascendencia de la seva concepció filosòfica fonamental, despullada de tots els barroquismes del seu mètode didàctic; a l'Arnau de Vilanova, al qual consagrà la primera monografia espanyola, y a l'Auzias March, que compregué en tota la seva aspra, grandiosa y original fesomia. Era Catalunya en aquells temps, com ell afirmava, lo millor y lo més il·lustrat d'Espanya, y la que més participava del general moviment europeu. També dedicà pròlegs, discursos o estudis definitius, als grans educadors intel·lectuals de la Catalunya moderna, aquella Catalunya que com ell també declarava, es va col·locar altre cop desde 'ls principis del segle passat a la vanguardia de la civilització espanyola, dient en moltes coses la primera paraula per boca de sos juriconsults, de sos filòsofs, de sos economistes y de sos poetes. En aquesta galeria de retrats ocupen un lloch preeminent les admirables semblances d'en Quadrado, Milà y Fontanals y Balme, y al costat d'elles les planes dedicades a Llorens y Coll y Vehí, per no citar més que alguns escriptors més coneguts.

Va proclamar en una ocasió solemnia, devant de les graonades mateixes del trono, les glories de nostra llengua, y va reivindicar el seu dret a l'existència y la necessitat del seu conreu estètic com llei inviolable de la consciència humana y de l'alta de l'art. Cap escriptor modern ha fet un elogi més gran de la poesia moderna catalana, com en Menéndez y Pelayo, que la considerava *superior en quantitat y qualitat, a tot quant ha produït el reste de la península després del romanticisme*, y a algun dels seus precursors o capdevaners com en Rubió y Ors, Llorente, Verdager, etc., els hi dedicà pròlegs y articles, en que s'hi veu sempre un complet domini del assumpte.

De la nostra escola poètica, precursora del catalanisme y iniciadora del moviment romàntic, en fou deixeble, principalment d'en Cabanyes, sobre 'l que escrigué les planes més entusiastes, com jamay n'havien brollat fins a les hores de cap crític castellà. El nostre inoblidable Cabanyes fou en rigor el seu vertader mestre en la poesia. Ell sol va ésser el que va comprendre tot el valor d'aquella tentativa heròica de restauració humanística en la poesia, sobre tot en les lletres castellanés, en les que may han lograt incorporar-se ni el parnassianisme pur, ni el mitigat, com ha esdevingut a França y Italia. L'admiració de Menéndez y Pelayo envers el Chenier català, se cristallisà en un dels més delicats cants de la seva joventut, dedicat an ell (2 febrer 1875), que es sa vertadera professió de fè poètica, idèntica en tot a les idees que Cabanyes expressa en la seva tan coneguda oda *A la independència de la poesia*. Com deya molt bé en Valera, *al ensalçar al poeta y al plorar sa pèrdua, ben palesament deixava veure que la seva aspiració era reemplaçar-lo*.

A n'en Llorens y en Milà se refereix en gran part aquella sa hermosa alusió de l'admirable *Semblanza* del segón, al calificar els mestres de l'escola barcelonesa de dignes educadors d'ànimes y nobles representants del pensar d'un poble. Ells foren a Espanya els que més contribuïren a la seva formació intel·lectual, que més tard completà y a la qui donà aplicació pràctica el seu fraternal amic y paísà D. Gumersindo Laverde Ruiz. D'en Llorens va rebre en edat molt primerenca y en molts contats dies, una forta y quasi inexplicable influència filosòfica a la qual en el fons permanesqué fidel tota sa vida; d'en Milà, segons confessió pròpia, la millor y major part de sa orientació literaria. Mes no s'ha de creure que 'n Menéndez hagi estat pròpiament un deixeble a ultransa d'en Llorens, un seguidor a ulls cluchs de ses doctrines. Rès més oposat al temperament espiritual del polígraf montanyès que una adhesió tancada a un sistema filosòfic o a una escola qualsevol. Ademés de que 'n Llorens may volgué ésser apòstol de cap sistema. La simpatia d'en Menéndez envers l'escola escocesa, que acabà per ésser en ell més

viva, a mesura que l'experiència l'anava desenganyant del tracte exclusiu ab la rahò, fou més aviat en el sentit d'un punt de partida, d'una orientació filosòfica, y sobre tot d'un procediment d'higiene intel·lectual contra les aspiracions exagerades de l'enteniment a volguerse explicarho tot y contra la riquesa fictícia acumulada per l'abús del crèdit metafísich. Procedia d'un desig de sinceritat científica; del desig de reintegrar a l'home en el plè domini de sí mateix y de la naturalesa, alliberantlo de tota mena d'alucinacions intel·lectuals morboses. Per ell la filosofia no era una ciència abstracta, sino una biologia espiritual, ab quadruples arrels en la consciència humana, en el món exterior, en l'història y en la ciència.

El fil de la tradició intel·lectual de la nostra escola barcelonina en les obres d'en Menéndez y Pelayo pot dirse que no s'interromp jamay desde 1876 fins a sa mort: en 1876, en les lletres de la *Ciencia Española*; en 1880, en son estudi sobre Gómez Pereyra; en 1883, en son discurs sobre *l'Historia considerada como obra artística*; en el de 1886, en el de contestació al P. Mir; en 1887, en sa polèmica ab el P. Fonseca; en 1889, en sa oració inaugural del curs de l'Universitat de Madrid, sobre *Las vicisitudes de la filosofía platónica en España*; en 1891, en son estudi sobre *ls Orígenes del criticismo español*, ab motiu de sa entrada en l'Academia de Ciències morals y polítiques; en sa *Semblanza literaria de Milá*, en 1908; y en 1910, en ses *Dos palabras*, sobre 'l Centenari de Balmes, y sens dupte, en altres passatjes que s'han escapat a nostra observació, o que no conserva nostra memoria. En tots ells es aon poden veures les principals etapes, o millor dit, l'encadenament lògich de la seva filiació escocesa, sense solució de continuïtat. A n'en Menéndez y Pelayo, més, tal volta, que 'n cap escriptor dels nostres dies, s'es conservat l'esperit de la nostra escola catalana. El dia que Catalunya senti altre cop la necessitat de restaurar aquest seu esperit càstich, ab tota sa integritat, qui sap si tindria que anarlo a cercar principalment en les obres admirables del gran polígraf espanyol!

La filiació espiritual d'en Menéndez y Pelayo respecte d'en Milà y Fontanals, encara fou més directa, més íntima y constant, y acompanyada d'una mena de respecte y amor, que arribà fins a l'adoració. En Milà fou sempre per en Menéndez y Pelayo, com un oracle, quals sentències d'or escoltava o prenía ab religiós reculliment; tot elogi li semblava poch, tractantse d'aquell professor que tenia el posat venerable d'un vell cantor de gesta. Quan a Espanya ningú l'havia qualificat públicament y en Menéndez y Pelayo era un noy, ja 'l posava en sos escrits en primer rengle entre'ls escriptors contemporanis. La semblança literaria que en 1908 va consagrar a la seva memoria, es tal vegada 'l joyell de més valúia entre quantes va esboçar sa vigorosa ploma. Per ell en Milà, era 'l primer crítich espanyol del seu temps; els seus tres volúms d'*Opúsculos literarios*, la més instructiva lectura d'aquest genre que 's podria trobar a Espanya; a n'en Milà se devien l'implantació en la nostra península dels moders mètodes d'investigació crítica y els hàbits de probitat científica que a tots es van imposant, y el descobriment de l'epopeya castellana, es el més sòlit fonament de la seva gloria. No es estrany, donchs, que portat de la seva admiració, li dediqués l'obra més gran que ha sortit de la seva ploma, y en la que se revelen d'una manera més forta ses condicions d'historiador excels del pensament humà, *l'Historia de las ideas estéticas en España*, ab les paraules solemniales del Dant a Virgili: *Tu duca, tu signore, tu maestro*. També deixà grabat l'eminent professor català un profund solch com pensador en l'esperit de son famós deixeble. En sa educació filosòfica, sobre tot en quant a problemes d'Estètica es refereix, el crítich que 's consagri an aquest estudi, trobarà molt a espigolar respecte d'aquest punt. Fins en el seu estil tractava en Menéndez y Pelayo d'acostarse al seu mestre, si be, afortunadament per ell, sense conseguirho, en profit de ses altes condicions d'artista. Aquell estil *lapidari* l'encisava y la seva manera esquemàtica de tractar els assumptes se reflectà en alguns dels seus darrers discursos, v. gr., els d'en Pereda, d'en Balmes, y del Congrés Eucarístich.

Sense proposarsho ha escrit en Menéndez y Pelayo alguns capítols de la nostra cultura. Bastarà recordar aquí el brillant quadro del regnat d'Alfons el Magnànim en la seva *Antología de líricos castellanos* (T. V. 263 y ss), que 'l segon volúm dels *Heterodoxos*, quasi tot ell está consagrat a la civilització catalana mig-aval, y que 'l II dels *Orígenes de la novela* conté un resum detallat y vigorós de tota la novelística catalana dels s. XIII, XIV y XV. En l'ANUARI de 1907, p. 508 y 509, ja 's feu una indicació detallada dels nombrosos passatjes d'aquesta obra formidable referents a temes catalans.

El seu volúm sobre Boscà es una nova prova del seu amor a Catalunya. La fonda impressió d'admiració y gratitut que produhí en aquest Institut se traduhí en un fervorós misatge de felicitació que 'l sabi Mestre agrahí pregonament. En ell se li deya que si com a catalans ens havia

commogut aquell treball per la seva afectuosa interpretació de nostra historia espiritual, com a homes d'estudi no 'ns havia encisat menys l'amplitud d'aquell magnífich quadro del s. XVI, en que s destaca la figura de Boscà, seguida del noble estol dels seus imitadors a Castella y Portugal, y en que surgeixen les planes esplèndides dedicades a Petrarca y Auzias March, y les tan erudites del esboç de nostra cultura humanística, universitària y literària. L'agraïment del Mestre s traduhí en una afectuosa contestació que dirigí an aquest Institut, y rès proba tant la seva sinceritat, com una carta que m'endressà per aquells dies en la que 'm mostrava la seva alegria y gratitud per aquella distinció, que contrastava, em deya, «con la absoluta indiferencia con que ha sido recibido en Madrid el libro de *Boscán*, del cual creo que un solo periódico ha dado noticia.» «No pude soñar —afegia en dita comunicació el 8 de Febrer de 1909— para mi modesto y laborioso ensayo sobre *Boscán* mejor corona que el testimonio de simpática benevolencia con que ha sido acogido por el INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS.»

Es impossible donar en aquestes planes, que no son altra cosa que un recort y un homenatge, una idea aproximada de l'alta personalitat de Menéndez y Pelayo, una de les més riques y sòlides de la nostra època: sols la podem comprendre els seus deixebles y admiradors per el sentiment de fonda orfandat espiritual que hem experimentat ab la seva perdua, com si s'hagués extingit tot d'una un dels més esplèndents farons de l'humanitat. Durant molts anys suraràn en l'ambient intel·lectual de la nostra terra les frases lluminoses d'en Menéndez y Pelayo com àtoms bullidors y fecondants, que constituiràn un excels *Idearium* de la mentalitat espanyola contemporània. El buyt immens deixat per en Menéndez y Pelayo en la cultura de Espanya, qui sab quan podrà omplirse a pesar de la gloriosa escola que ha deixat! — A. R. Y LL.

Bibliografia

LLIBRES

BIBLIOTHÈQUE DE DIALECTOLOGIE ROMANE. — N.º I. *Sprachgeographische Untersuchungen über den östlichen Teil des katalanisch-languedokischen Grenzgebietes*, von K. Salow. Hamburg, 1912. 307 planes, 23 cartes (1).

Aquest treball geogràfic-llingüístich comprèn dues parts: la primera dedicada al estudi dels fenòmens fonètics morfològics y criteris lexicogràfics que poden contribuir a senyalar la frontera catalana-llenguadociana y que surten en la plana y regió més oriental de les dues vessants de les Corberes, entre Illa del Tet (Pyr. Or.) y Monthoumet (Aude) en la part de la montanya, Canet (Pyr. Or.) y Lapalma (Aude) en la costa. L'estudi filològic té un caràcter de geografia llingüística purament descriptiva, constatant els fenòmens de la mateixa manera que surten en el terreny, ordenats segons els principis de la gramàtica històrica. La segona part (pl. 188-307) va dedicada a estudiar els factors que poden haver contribuït a que 'l límit que separa el català del llenguadocià passi per aquí y no en les Alberes o altra part.

Fa alguns anys que es objecte de discussió l'origen de la frontera catalana-llenguadociana, més que més per haver encara Meyer-Lübke considerat el català com un dialecte del provençal en la *Einführung in das Studium der romanischen Sprachwissenschaft* (2.ª edició, 1909). Després de la nota que posà Saroihandy, *Grundriss der rom. Phil.*, pl. 845, senyalant la probabilitat de que 'l català fou portat a França per l'emigració dels *Hispani* en l'època de l'invasió aràbiga; Morf: *Bulletin de Dialectologie Romane*, I, pl. 3, senta també l'hipòtesi dels *Hispani* com a base per explicar l'origen de la frontera catalana-llenguadociana, que anà accentuantse ab l'anexió del comtat de Rosselló al de Barcelona y ab l'independència dels sobirans d'Aragó dels reys de França fins a la Pau dels Pirineus, en la que 'l Rosselló passava altra vegada a França. Schädel: *Die katalanische Pyreneendialekte*, *Revue de Dialectologie Romane*, I, 15-98, explica aquesta hipòtesi y localisa als *Hispani* y els *loca ezema* a les Corbières, en el mateix lloch de la frontera llingüística. K. Salow en aquest treball dóna la solució definitiva del per què va formarse la frontera llingüística en la part del Sur de les Corbières, se parla català en el Rosselló y explica perfectament com esdevingué que prengué el curs que avuy segueix.

L'anàlisi detallat de cada un dels documents que parlen dels *Hispani* no arriba a donar un sol fet positiu per localisar aquests fugitius en la regió de la frontera. Rès se pot deduir de la serie

(1) Haventse creat dins l'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, ademés d'una Secció de Ciències Naturals, Exactes, Filosòfiques y Biològiques, una Secció Filològica, d'ara endavant aquest ANUARI, publicació exclusiva de la Secció Historico-Arqueològica de l'Institut, deixarà d'ocuparse de les qüestions de filologia.